

Foto-monografija Ćirila Ćire Raiča sada na Internet-u. Adresa je:

http://www.hic.hr/books/ciro

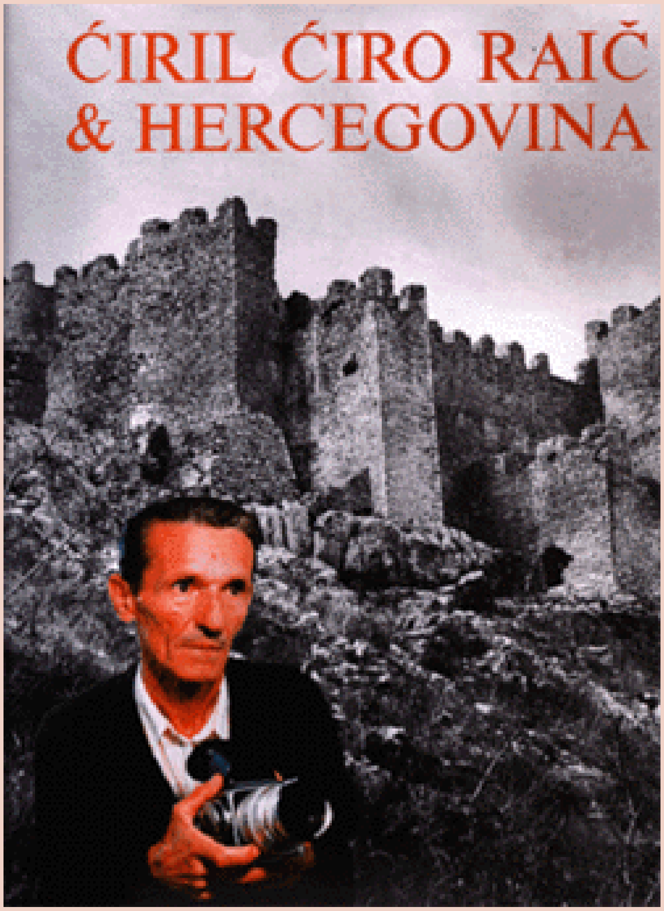

RANO KRŠĆANSTVO IV. - VI. ST. | EARLY CHRISTIANITY IV. - VI. CENTURY

SREDNJI VIJEK | MIDDLE AGES

ORIJENTALNO DOBA | ORIENTAL TIMES

ĆIRIL ĆIRO RAIČ I HERCEGOVINA

“Mag u magičnoj zemlji: Ćiril Ćiro Raič u Hercegovini. Zemlja se prosiplje u svjetlost. Prosiplje se u Svemir. Već pedeset godina Ćiril je Raič ogradio dlanima: ne da joj se prosipati. Propadati, prolaziti, nestajati. Dlanima zaustavlja vrijeme. Ne da umirati...

(Petar Gudelj)

Zdravko Nikić: HERCEGOVINA U SVJETLOPISNU OKVIRU ĆIRILA ĆIRE RAIČA

Ćiril Ćiro Raič
umjetnički fotograf

Atelje: Mostar, Kralja Zvonimira 15e
Private: Kralja Tomislava 7a
Tel: (387) 88 311-095

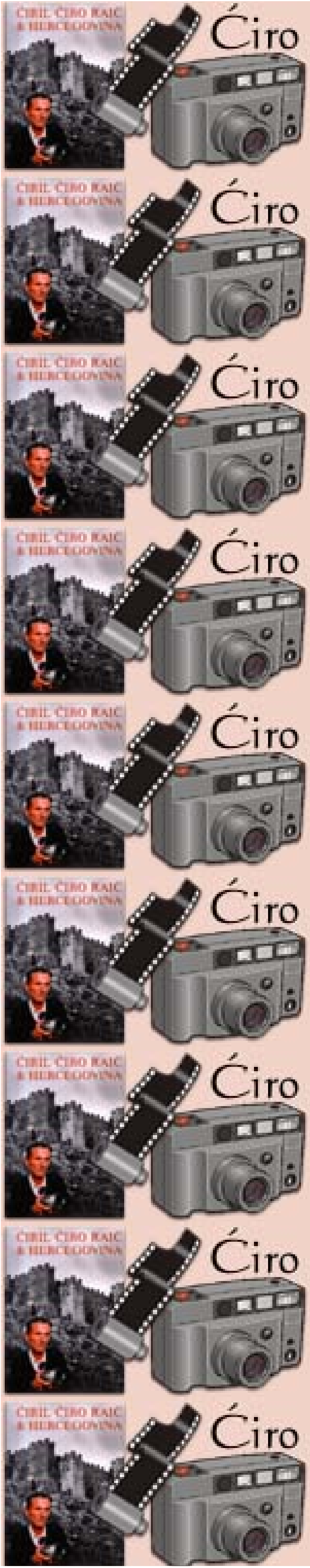

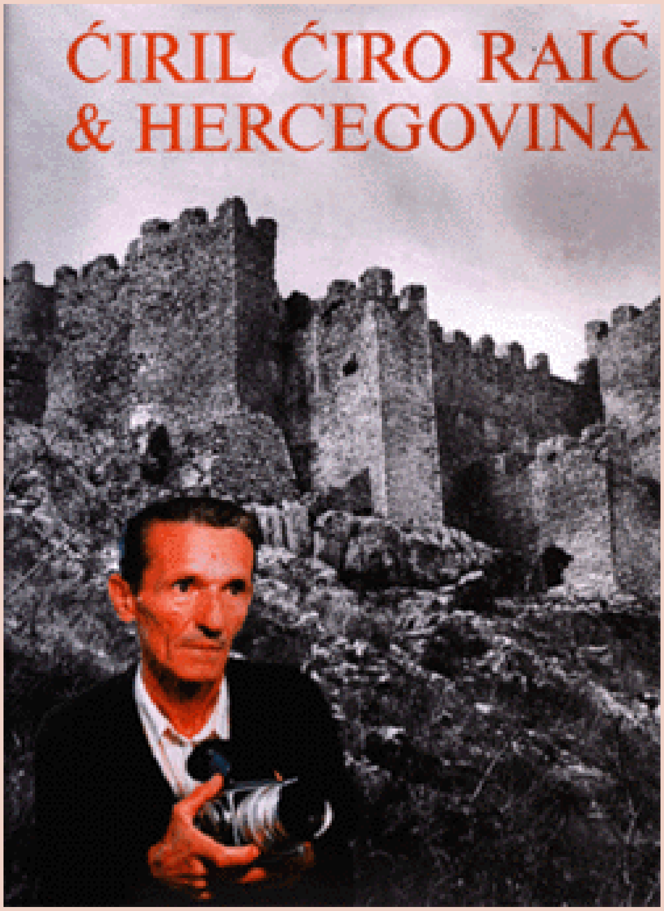
Foto-monografija Ćirila Ćire Raiča sada na Internet-u. Adresa je:

http://www.hic.hr/books/ciro

RANO KRŠĆANSTVO IV. - VI. ST. | EARLY CHRISTIANITY IV. - VI. CENTURY

SREDNJI VIJEK | MIDDLE AGES

ORIJENTALNO DOBA | ORIENTAL TIMES

ĆIRIL ĆIRO RAIČ I HERCEGOVINA

“Mag u magičnoj zemlji: Ćiril Ćiro Raič u Hercegovini. Zemlja se prosiplje u svjetlost. Prosiplje se u Svemir. Već pedeset godina Ćiril je Raič ogradio dlanima: ne da joj se prosipati. Propadati, prolaziti, nestajati. Dlanima zaustavlja vrijeme. Ne da umirati...

(Petar Gudelj)

Zdravko Nikić: HERCEGOVINA U SVJETLOPISNU OKVIRU ĆIRILA ĆIRE RAIČA

Ćiril Ćiro Raič
umjetnički fotograf

Atelje: Mostar, Kralja Zvonimira 15e
Private: Kralja Tomislava 7a
Tel: (387) 88 311-095

PROSLOV

Više od četiri desetljeća Ćiril Ćiro Raič zapisuje Hercegovinu fotografijama. Problem nastaje kada želite iz obilja njegova slikovnoga materijala izabrati okvir koji predstavlja Hercegovinu. Ali, prije toga trebalo bi objasniti što predstavlja Hercegovinu. Ovdje je opisana u četverokutu Trebinje - Livno - Šćit - Gacko. Možda će tko prigovoriti da Livno i Tomislavgrad nisu Hercegovina u tradicionalnome i zemljopisnome smislu. Ipak, smatramo kako se radi o teritoriju s vrlo sličnom poviješću, mediteranskim obilježjem i etnološkim značajkama, koji se može u širemu vrednovanju zamisliti kao zalede hrvatskoga primorja od Splita do Dubrovnika.

Dakle, kako je zamišljena Hercegovina u Raičevu objektivu?

U tome svjetlopisnu zdanju krenuli smo kronološki: prvo pretpovijest, pa rimsko doba, rano kršćanstvo, srednji vijek, orijentalno doba i onda mletačko razdoblje. U tim vremenskim razdobljima izdvojeno je ono najznačajnije, najpoznatije, najvrednije, najzanimljivije, najslikovitije i najfotogeničnije. Komu nije znano da, su gradine i kamene gomile najdičniji ostatci iz pretpovijesti, nadgrobni natpisi iz rimske prošlosti, stećci iz srednjega vijeka a sahat kule iz orijentalna doba? Drugi veliki odsječak Hercegovine predstavlja arhitektura, od mostova i ulica do vjerskih objekata svih konfesija. Raič je selu i životu na selu, jer Hercegovina je ponajprije ruralna sredina, posvetio puno snimaka. Mnogi od njih svjedoci su vremena koje je iščezlo pred našim očima - gdje su sada stupe, mlinice, ognjišta, mobe, rezbarije, planinštarenje...? Priroda iz Ćirina laboratorija odiše raskoši krajolika, polja, vrela, slapova, kamena i pećina. Nisu zaboravljene umjetničke slike, knjige, nošnje, pučka glazba, gospodarstvo, šport i sve ono što je tkalo život i kamenoj i sunčanoj Hercegovini.

Ako gledamo očima statistike, Hercegovina je predstavljena kroz 33 veće tematske cjeline i 116 tema. Nastojalo se iz svih dvadeset općina prikazati najznačajnije motive, negdje više, negdje manje, jer ima malih općina i onih površinom zaista velikih - preko tisuću četvornih kilometara. Logično je da su pretpovijesna staništa blizu pećina iznad rijeka, rimska naselja i logori u ravnicama a srednjovjekovne kule na brdskim vrhuncima.

U odabiru fotografija koje predstavljaju Hercegovinu namjerno smo preskočili slike iz ratnoga razdoblja 1991. - 1995. Više je razloga za takav postupak. Zadnjih godina iz tiska je izišlo dosta monografija i knjiga s ratnim temama: genocidima, kulturocidima, urbicidima, srušenim vjerskim objektima i pokoljima nedužna pučanstva. Zbog ratnih zbivanja mnoga mjesta Raiču nisu bila dostupna. To bi suzilo i znatno reduciralo izbor i mjestopisnu zastupljenost, pa bi se upalo u subjektivne vode zbog nedostatka materijala i pogrešna tumačenja činjenica. Odabir koji je ovdje napravljen predstavlja Hercegovinu kroz slojevitu prošlost, različite vlasti, sudare svjetova, kultura, vjera, pisama, ideja, zanosa, buna i gladi; Hercegovinu kroz vodu, kamen, cvijet i ptice.

Hercegovina u objektivu životno je djelo Ćirila Raiča. Slična djela nije bilo. Pitanje je može li ga više biti. Ipak, može se pozvati A. B. Šimića i s njime reći da je Hercegovina *slikarija na nebu.*

Radoslav Dodig

PROLOGUE

For more than four decades Ćiril Ćiro Raič has been depicting Herzegovina through photographs. The problem appears when, out of the abundance of his photographic material, you ought to select a framework representing Herzegovina. But before doing that one should explain what it is that Herzegovina is represented by. Here it is described in the quadrilateral Trebinje - Livno - Šćit - Gacko. Some might object to Livno and Tomislav Grad being parts of Herzegovina in the tradition-al and geographic sense. Yet, we think it is a territory with very similar history, Mediterranean features and ethnological characteristics, which may, in a more general evaluation, be thought of as the hinterland of the Croatian litoral from Split to Dubrovnik.

So, how is Herzegovina conceived in Raič š objective?

The pictures are arranged in a chronological order: first prehistory, then Roman times, early Christianity, Middle Ages, Oriental times and finally Venetian times. In the said periods the most important, the best known, the most valuable, the most interesting, the most picturesque and most photogenic was singled out Who does not know that hill-forts and cairns are the most glorious remains from prehistory, epitaphs from the Roman times, stećci from the Middle Ages and clock-towers from the Oriental times? The second big section of Herzegovina is its architecture, from bridges and streets to religious buildings of all confessions. It is the country and the life in the country that Raič devoted most of his photographs, for after all Herzegovina is a rural environment Many of the photos are witnesses of a time that has vanished before our eyes - where are now stamping-mills, water mills, hearths, solidarity group works, carvings, mountain-dwelling...? The nature from Ćiro's laboratory smells of the profusion of landscapes, fields, springs, waterfalls, rocks and caves. Neither were forgotten paintings, books, costumes,

folk-music, economy, sports, and everything that used to make the life in the rocky and sunny Herzegovina.

Viewed with the eyes of statistics, Herzegovina is represented through 32 major thematic units and 116 themes. An effort was made to present the most important motifs from all the twenty municipalities, here more, there less, for some municipalities are small, others really big - over one thou-sand square kilometers. It is only logical that the prehistoric habitats should be near caves above rivers, Roman settlements and camps in the plains, and the medieval towers on hilltops.

When selecting the photographs representing Herzegovina, we have intentionally skipped over the pictures from the 1991 - 1995 war period. And that for several reasons. In the recent years quite a lot of monographs and hooks have come out dealing with war themes: genocides, culturocides, urbicides, destroyed religious buildings and slaughter of innocent people. Due to war operations many of the places were not accessible to Raič. This would narrow and greatly reduce the selection and even representation of places resulting in bias due to lack of material and misinterpretation of facts. The selection made here represents Herzegovina through a multi-layered past, various rules, clash of worlds, cultures, religions, scripts, ideas, raptures, rebellions and hunger; a Hercegovina through water, rocks, flower and birds.

Herzegovina in the object lens is a life work of Ćiril Raič. There has been no like work so far. The question is whether there is going to he any in the future either. Yet, we can recall A.B. Šimić and say with him that Herzegovina is a painting in the sky.

Radoslav Dodig

KRATKA POVIJEST HERCEGOVINE

HERCEGOVINA, nekoć Zahumlje i Humska zemlja kao povijestan i zemljopisan naziv prvi se put pod tim imenom spominje 1454. u pismu bosanskoga sandžakbega Isa-bega Ishakovića. U širem smislu prostire se na 11.419 četvornih kilometara, a prema popisu pučanstva iz 1991. u njoj je živjelo 502.237 stanovnika. Do petsto metara nadmorske visine možemo govoriti o niskoj (primorskoj) Hercegovini, dok iznad toga preteže visoka (planinska) Hercegovina. Kao žila kucavica njome protječe rijeka Neretva s više pritoka: Trebižatom, Ramom, Krupom, Bregavom i drugima. U krškom reljefu i dinarskim vrletima caruju visoke planine Maglić (2386 m), Volujak (2294 m), Čvrsnica (2228 m), Cincar (2006 m) i Dinara (1913). Najveća polja su Livanjsko (400 četv. km), Duvanjsko (150 km) i Popovo (146 km).

Najstariji tragovi ljudskoga boravka otkriveni su u polupećini Badanj kod Stoca u kanjonu rijeke Bregave 1976. Ljudi su tu boravili oko 16 000 godina pr. Krista. Ostala značajna pretpovijesna nalazišta su Varvara (Prozor), Crvena stijena iznad Trebišnjice, Ravlića pećina (Grude) i Zelena pećina iznad vrela Bune (Mostar). U neolitiku (mladem kamenu dobu), osim spomenutih, postojala su ljudska prebivališta na Čairu kod Stoca, Lisičićima kod Konjica i u okolici Posušja. Brončano doba (1800. - 700. pr. Kr.) znatno je bogatije nalazima. Najznačajniji ostatci iz brončanoga doba, a djelomice i iz željezna, svakako su gradine - utvrde na brdskim vrhuncima - i gomile - kamene grobne humka porazbacane po brdskom krajoliku. U željeznu dobu na povijesnoj pozornici javljaju se ilirska plemena, od kojih kao najpoznatija izdvajamo Delmate, Ardijejce i Daorse. Delmati su živjeli u početku oko Duvanjskog i livanjskog polja, ali su se kasnije proširili do Jadranskoga mora i vjerojatno do Neretve. U primorju i uz donji tok rijeke Neretve gusarili su ratoborni Ardijejci. Daorsi su bili rano helenizirani, kovali su svoj novac, njihov glavni

grad bio je iznad Ošanića kod Stoca.

Rimljani su već u 3. st. pr. Kr. prodrli u dolinu Neretve. Iz Narone (Vid kod Metkovića) vodili su ratne operacije protiv buntovnih Delmata koje su konačno skršili nakon Batonova ustanka 6. - 9. st. nakon Krista. Hercegovina se našla unutar rimske provincije Dalmacije. Dalmatinski namjesnik Publije Kornelije Dolabela izgradio je od Salone (Solin kod Splita) više cesta koje su presijecale Hercegovinu. Jedna od značajnijih bila je ona smjerom SALONA - NARONA - DILUNTUM - LEUSINIUM (Solin - Vid - Stolac - Trebinje). Iz rimskoga doba ostalo je veliki broj kamenih nadgrobnih natpisa rasijanih po mnogim muzejima (Humac, Mostar, Sarajevo, Split, Livno). Arheolozi su otkrili veći broj poljoprivrednih imanja (villae rusticae) - Mogorjelo, Panik, Višići i dr. U ranokršćanskom razdoblju podižu se brojne bazilike i crkve: Žitomislići, Cim, Klobuk, Tasovčići, Čerin, Lisičići i drugdje.

Od stoljeća sedmog započele su seobe Hrvata i Slavena preko rimskih provincija. U tome naletu propadaju mnogi gradovi, imanja, utvrde i hramovi. Razdoblje od VII. do IX. stoljeća povjesničari nazivaju "mračna stoljeća", jer iz njih gotovo da nemamo nikakvih tragova. U 10. st. možemo zaključiti, prema bizantskom caru Konstantinu Porfirogenetu, da su na području Hercegovine bile tri ranosrednjovjekovne kneževine: Paganija, Zahumlje i Travunija. Prvi poznati knez u Zahumlju bio je Mihovil Višević (910. - 950.). Kasnije Zahumlje potpada pod vlast hrvatskih vladara Tomislava i Krešimira.

Uspon bosanske države počeo je za Stjepana II. Kotromanića (1322.-1353.). On je zavladao i Humom, koji će dugo ostati u vlasti bosanskih vladara. Ipak, u 15. st. u Humskoj zemlji raste moć istaknutih velikaša, od kojih je za hercegovačku povijest najznačajniji Stjepan Vukčić Kosača. Godine 1448. uzeo je titulu herceg. Bio je lukav političar, prevrtljiv vjernik i ženskaroš.

Iz ranoga srednjeg vijeka, vjerojatno iz 12. st., potječe čuvena Humačka ploča, spiralan natpis na ćirilici s ostatcima glagoljskih slova, danas u arheološkoj zbirci Franjevačkoga samostana na Humcu. Brojni su nalazi karolinških mačeva, ostruga, nakita i novca, posebice bizantskoga. Za trgovinu najveća je luka Drijeva na Neretvi blizu Gabele. U duhovnom životu mistična je pojava Crkve bosanske s heretičnim krstjanima. Utvrđeni gradovi su: Blagaj kod Mostara, Počitelj, Ljubuški, Vidoški, Trebinje, Mičevac, Livno, Klobuk i Ključ kod Gacka. Četrnaesto i petnaesto stoljeće prepoznatljivo je i po

stećcima, kamenim nadgrobnim spomenicima, od kojih je najčuvenija nekropola Radimlja kod Stoca. Za povijesničare i jezikoslovce vrijedni su ćirilični natpisi na stećcima, od kojih spominjemo onaj Vignja Miloševića iz Kočerina kod Širokoga Brijega. Turci Osmanlije napali su i osvojili Bosnu 1463. te Hercegovinu 1482. Osnovan je Hercegovački sandžak, koji 1580. ulazi u sastav Rumelijskoga ejaleta a potom u Bosanski pašaluk. Upravna podjela bila je različita u pojedinim razdobljima, ali se ipak najdulje zadržavaju kadiluci i nahije kao administrativne jedinice. Spahijski (timarski) sustav unazadio je zemlju. Islam se znatno proširio, grade se džamije i medrese, ali ruše katolički samostani u Konjicu, Mostaru i Ljubuškom. Počele su borbe s Mlečanima i Austrijancima, najžešće za Kandijskoga i Bečkoga rata. Mirom u Karlovcu i Požarevcu početkom 18. st. ustaljene su hercegovačke granice uglavnom do danas. U drugoj polovici 19. st. planuli su bune i ustanci, od kojih je najpoznatiji onaj iz 1875. kada je prva ustanička puška planula na mostu na Krupi kod Dračeva.

Austro - Ugarska okupirala je 1878. Bosnu i Hercegovinu. Hercegovina je postala okrug sa sjedištem u Mostaru. U Sarajevu je formirana Zemaljska vlada, a na čelu joj je stajao zajednički ministar financija Austrougarske monarhije, prvo B. Kallay a potom S. Burian. Godine 1914. izbio je prvi svjetski rat. Pred kraj rata velika glad desetkovala je Hercegovinu. Kao spasitelj djece pokazao se fra Didak Buntić.

U Kraljevstvu SHS, potom kraljevini Jugoslaviji, ostali su mnogi socijalni problemi neriješeni, posebice u poljoprivredi, jer je 88 posto pučanstva živjelo od zemlje. Država je uvela monopol na duhan i niskim cijenama teško varala pučanstvo. Tračak nade unio je Stjepan Radić sa svojom Hrvatskom seljačkom strankom (HSS). Godine 1939. Hercegovina se našla u Hrvatskoj banovini. Dvije godine kasnije izbija II. svjetski rat. Hercegovina se našla u sklopu Nezavisne Države Hrvatske u velikim župama Hum i Dubrava. Mnogi Hrvati otišli su u domobrane i ustaše, u čije su redove dobrim dijelom stupali i Muslimani, dok su Srbi uglavnom bili u četnicima. Pod vodstvom Josipa Broza Tita u Hercegovini razvio se i partizanski pokret. Uz pomoć saveznika oni će 1945. odnijeti pobjedu. Hrvatski narod stradao je u pokolju kod Bleiburga, na Širokom Brijegu i na mnogim križnim putovima. U veljači 1945. partizani su bez suda ubili trideset franjevaca.

Razdoblje od 1945. do 1990. obilježio je sustav socijalističke

Jugoslavije. U Hercegovini, uglavnom pasivnu kraju, nije bilo političkih sloboda. Vladalo je partijsko jednoumlje. Ipak, moramo zabilježiti da je porasla materijalna izgradnja: niknule su tvornice, doduše mnoge političke, ceste, škole, željeznica, hoteli i kulturne ustanove.

Prvi poslijeratni višestranački izbori u Bosni i Hercegovini održani su 18. studenoga 1990. Pobijedile su tri nacionalne stranke: Hrvatska demokratska zajednica, Stranka demokratske akcije i Srpska demokratska stranka. Međutim, počela su međustranačka sučeljavanja i onda je JNA 1. listopada 1991. izvršila agresiju na Hercegovinu sravnivši sa zemljom hrvatsko selo Ravno. Rat u Bosni i Hercegovini bjesnio je sve do potpisivanja mira u Daytonu 22. studenoga 1995. Hercegovina

se našla u Federaciji Bosne i Hercegovine (zapadni dio) i Republici Srpskoj (istočni dio).

Radoslav Dodig

Monografije o Hercegovini:

Više autora, HERCEGOVINA, NIRO Privredni vjesnik, Zagreb, 1981.

Mato Njavro, HERCEGOVINA. POVIJEST, KULTURA, UMJETNOST, PRIRODNE ZNAMENITOSTI, TURIZAM, Privredni vjesnik, Zagreb, 1985.

Šimun Šito Ćorić, HERCEGOVCI - HRVATI HERCEGOVINE. MITOVI, PREDRASUDE, ZBILJA, Pegaz. Zagreb, 2995. Više autora, HERCEGOVINA NAŠ ZAVIČAJ, Zavičajni klub studenata Hercegovine, Zagreb, 1996.

SHORT HISTORY OF HERZEGOVINA

HERZEGOVINA, formerly Zahumlje or Humska zemlja (the Land of Hum), as historical and geo-graphic name, was first mentioned in 1454 in the letter of the Bosnian sanjak-bey, Isa-bey Ishaković. Greater Herzegovina stretches over an area of 12, 419 square kilometres, and according to the 1991 census it had 502,237 inhabitants. Up to an altitude of 500 metres above the sea level we can speak of low (littoral) Herzegovina, while the areas above this altitude belong to the high (mountainous) Herzegovina. Like a jugular vein, the Neretva river flows through it with its tributaries: Trebižat, Rama, Krupa, Bregava and others. High mountains dominate the karst relief and Dinara crags: Maglić (2386), Volujak (2294), Čvrsnica (2228), Cincar (2006) and Dinara (2913). The largest karst plains are Livanjsko Polje (400 km2), Duvanjsko Polje (I50 km2) and Popovo Polje (146 km2).

The oldest traces of human presence were discovered in the semi-cave Badanj near Stolac, in the canyon of the Bregava River in 1976. Men used to dwell there about 16, 000 years before Christ. Other major pre-historic finds are Varvara (Prozor), Crvena Stijena (the Red Rock) above the Trebišnjica river, Ravlića Cave (Grude) and Zelena Cave above the spring of the Buna river (Mostar). Apart from the mentioned ones, there were in the Neolithic human abodes at Čair near Stolac, Lisičići near Konjic and in the surroundings of Posušje. The Bronze Age (1800 - 700 B.C) abounds considerably more in finds. The most important remains from the Bronze Age, and partly from the Iron Age, are certainly fort-hills (fortifications on mountaintops) and cairns (heap of rough stones used as a memorial) scattered over the hilly landscape. In the Iron Age there appeared Illyrian tribes on the historical scene, the most important having been Delmatians, Ardidei and Daors. At fist the Delmatians lived about the Duvanjsko and Livanjsko Polje, but later they spread as far as the

Adriatic Sea and probably the Neretva. In the littoral and by the lower course of the Neretva river there pirated the warlike Ardidei. Daors had been Hellenised very early, they minted their coins, their capital was above Ošanići near Stolac.

The Roman penetrated into the Neretva valley as early as in the 3rd century B. C. From Narona (today Vid near Metković) they would take war operations against the rebellious Delmatians whom they finally defeated after Baton's uprising 6 - 9 A.D. Herzegovina found itself within the Roman province of Dalmatia. The Dalmatian governor Publius Cornelius Dolabella constructed several roads leading from Salona (today Solin near Split) and intersecting Herzegovina. One of the more significant ones was SALONA - NARONA- DILUNTUM - LEUSINIUM (Solin - Vid - Stolac - Livno) road. Prom the Roman times many stone epitaphs have been preserved that are now l2ept in several museums (Humac, Mostar, Sarajevo, Split, Livno). Archaeologists have discovered quite a number of farms (villae rusticae): Mogorjelo, Panik, Višići and others. In early Christian period many basilicas and churches were built: Žitomislići, Cim, Klobuk, Tasovčići, Čerin, Lisičići and elsewhere.

In the seventh century Croats and Slavs started migrating across the Roman provinces. Many towns, estates, forts and temples perished in the process. The period between VII and IX centuries is called "dark centuries" by historians, for there are hardly any traces from that time. Thanks to the Byzantine emperor Constantine Porphyrogenetus we know that there were three early medieval principalities in Herzegovina: Pagania, Zahumlje and Travunia. The first known prince in Zahumlje was Mihovil Višević (910 - 950). Later Zahumlje came under the rule of Croatian rulers Tomislav and Krešimir.

The rise of the Bosnian state started with the rule of Stjepan Kotromanić 11 (1322 - 1353). He gained control of Hum as well, which would remain under the power of Bosnian rulers for a long time to come. However, in the I5th century the power of certain outstanding peers started to grow in the Land of Hum, Stjepan Vukčić Kosača being the most important for the history of Herzegovina. In 1448 he took the title of "herzeg" (duke). He was a cunning politician, a fickle believer and a lady's man.

The famous Tablet of Humac originates from the early Middle Ages, probably from the l2th century. It is a spiral inscription in Cyrillic

alphabet with the remains of Glagolitic letters. Today it is in the archaeological collection of the monastery at Humac. Numerous are the finds of Caroline swords, spurs, jewellery and coins, especially Byzantine ones. The largest trade port was Drijeva on the Neretva near Gabela. In the spiritual life, the appearance of the Bosnian Church with heretic "krstjani" (Christians) is rather mysterious. The fortified towns (castles) were: Blagaj near Mostar, Počitelj, Ljubuški, Vidoški, Trebinje, Mičevac, Livno, Klobuk, and Ključ near Gacko. The fourteenth and fifteenth centuries are recognisable by the medieval tombstones "stećci", the most famous stećci necropolis being Radimlja near Stolac. Cyrillic epitaphs on the stećci are valuable for historians and linguists, for example that of Viganj Milošević at Kočerin near Široki Brijeg.

The Osmanli Turks attacked and conquered Bosnia in 1463 and Herzegovina in 1482. Soon afterwards Herzegovinian Sanjak was established which was incorporated into the Rumelian Province (Ejalet) in 1580, and later into the Bosnian Pashadom. The administrative division was different in individual periods, but counties (under the jurisdiction of a kadi, Turkish judge) and districts (nahiye) persisted longest as administrative units. Shape (timer) system put the country back. Islam spread considerably: mosques and medreses (religious schools) were being built, but Catholic monasteries in Konjic, Mostar and Ljubuški were destroyed. Fights with Venice and Austria started, the most fierce having been during the Wars of Candia and Vienna. With the Piece Agreement of Karlovci and Požarevac in the early l8th century, more or less today š borders of Herzegovina were established. In the second half of the l9th century rebellions and uprisings flared up, the best known being the insurrection in 1875 when the first insurgent gun was fired on the bridge on the Krupa near Dračevo.

Austria-Hungary occupied Bosnia and Herzegovina in 1878. Herzegovina became a district with the seat in Mostar. In Sarajevo Land Government was formed headed by the joint finance minister of the Austro-Hungarian Monarchy, first B. Kallay and then S. Burian. In 1914 World War I broke out. Towards the end of the war great famine decimated Herzegovina. Franciscan father Didak Buntić , saved Herzegovinian children from famine by sending them to Slavonia.

In the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, later the Kingdom of Yugoslavia, many social problems remained unsolved, especially in

agriculture, on which 88% of people lived. The state introduced monopoly on tobacco and deceived tobacco growers with very low prices. A ray of hope flashed when Stjepan Radić established his Croatian Peasants' Party (HSS). In 1939 Herzegovina found itself within the Croatian Bannat. Two years later World War II broke out. This time Herzegovina found itself within the framework of the Independent State of Croatia in the counties of Hum and Dubrava. Many Croats joined the Home Guards (Domobrani) or Ustashas and so did Muslims for the most part, while the Serbs mainly joined the Chetnick Movement. Under the leadership of Josip Broz Tito Partisan Movement also developed in Herzegovina. With the help of the Allies they won the day in 1945. The Croatian people perished in the slaughter at Bleiburg, in Široki Brijeg and on many Ways of the Cross. In February 1945 Partisans killed 30 Franciscans without trial.

The 1945-1990 period was marked by the sys-tem of the Socialist Yugoslavia. In Herzegovina, mainly a non-self-supporting region, there were no political freedoms whatsoever. Partisan bigotry dominated Yet, we have to note that material construction rose: factories were built, many of them political ones though, and so were roads, schools, railways, hotels and cultural institutions.

The first post-war multi party elections in Bosnia and Herzegovina were held on September 18, 1990. Three national parties won the day: Croatian Democratic Union, Party of Democratic Action and Serbian Democratic Party. However, party confrontations started, and then, on the 1st of October 1991, the JNA launched aggression against Herzegovina levelling to the ground the Croatian village of Ravno. The war in Bosnia and Herzegovina was raging all way until the signature of the Dayton Peace Agreement on the 22nd of October 1995. Herzegovina found itself finally in the Federation of Bosnia and Herzegovina (its western part) and the Republika Srpska (its eastern part).

Radoslav Dodig

PORTRET FOTODOKUMENTARISTA I UMJETNIKA

Ćiril Ćiro Raič rođen je 3. rujna 1936. godine, na obalama modrooke ljepotice Neretve, u selu Strgonice, općina Konjic, BiH, od oca Mate i majke Anđe (rod. Stanić). Osnovnu je školu završio u Ostrošcu. Nakon završetka osnovnoškolskog obrazovanja, 1952. odlazi u Mostar i učlanjuje se u Fotoklub "Salko Šestić". Fotografski je obrt učio i izučio u Fotocentru u tome gradu. Kako je bio nadareni fotograf, već u trećoj godini obrta vodio je jednu od fotografskih radnji toga centra. Završivši obrt 1955. godine postaje fotograf u službi Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode u Mostaru, u kojemu i danas aktivno djeluje.

Zvanje majstora umjetničke fotografije stekao je 1975. od kada je i postao članom Udruženja primijenjenih umjetnika BiH i bivše Jugoslavije. U svojoj 45 godina dugoj karijeri fotografa umjetnika izlagao je na oko 250 skupnih i na 61 samostalnoj izložbi. Također je priredio i 196 tematskih samostalnih izložbi u zemlji i inozemstvu.

Za postignute rezultate u svojoj djelatnosti dobio je veliki broj javnih priznanja, diploma i plaketa, među kojima su: Plaketa grada Mostara (1984.), Jubilarna diploma s plaketom konzervatora Jugoslavije (1975.), Pohvala grada Livna (1985.), Orden rada sa srebrenim vijencem (1986.) i niz drugih pohvala i priznanja.

Ime autora ove fotomonografije Ćirila Ćire Raiča već je odavno poznato među mnogobrojnim ljubiteljima kvalitetne fotografije i lijepe umjetnosti, te mnogobrojnim znanstvenicima, istraživačima naše prošlosti, turističkim djelatnicima i mnogima drugim.

Od kada je fotografija kao novi tehnički izum 19. st. osvojila svijet, i bez koje već dugo vremena ne možemo zamisliti mnogobrojna

saznanja u modernoj povijesti tehničke civilizacije i kulture, Hercegovina u svome okrilju nije imala tako univerzalnoga poznavatelja i registratora svoje prošlosti i sadašnjosti.

Foto Ćiro, kako ga od milja nazivaju njegovi sugrađani i suradnici, pri snimanju s osjećajem pravoga umjetnika ponire u srž motiva i razlučuje bitno od nebitnoga uz pomoć fotokamere. On se razlikuje od mnogih koji smatraju fotografiju samo običnom kopijom i reprodukcijom stvarnosti, predmeta, događaja ili zbivanja iz svakidašnjega života.

Dugogodišnji razvojni put i fotografsko djelo Ćirila Raiča možemo podijeliti na nekoliko stvaralačkih razdoblja. Prvo razdoblje slično je većini fotografa kada se upoznaju s fotokamerom i njezinim mogućnostima. Preduvjeti za početak njegova rada bili su više nego skromni. U to doba, šezdesetih godina, sa slabom tehnikom i drugim potrepštinama za izradu fotografije, Raič je izvlačio maksimum kvalitete, usavršavajući se vremenom i izrastajući u pravoga majstora fotografije uopće i posebice umjetničke fotografije. U drugom njegovu najznačajnijem stvaralačkom razdoblju, upoznavši se sa širim mogućnostima i fotoizražajnim sredstvima, solidne i moderne fototehnike i djelatnošću kolega iz srodnih institucija u našim većim središtima, postupno sazrijeva u vrsnog fotodokumentaristu kulturno-povijesnoga i prirodnoga nasljeda.

Proširenjem djelatnosti Regionalnoga zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode u Mostaru na šire područje Hercegovine, proširuje se također i njegova specifična djelatnost fotodokumentariste. Sustavnom stručnom metodologijom formira se i razvija fototeka spomenika kulture i prirode, kao i svih zanimljivosti sa šireg područja Hercegovine. Vrijednošću i pedantnošću njezina voditelja, mnoštvo raznovrsne spomeničke, prirodne i druge fotograde detaljno se prikuplja, obrađuje i razvrstava po općinama, naseljima, lokalitetima i objektima.

Tijekom vremena broj negativa, fotografija i dijakolora, koje je snimio Ćiril Raič, stalno se povećavao i nakon više od 40 godina prešao brojku od 250 tisuća primjeraka. Dio fotodokumentacije nalazi se u fototeci Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode u Mostaru, fototekama više stručnih i znanstvenih institucija, a u fototeci autora -

Atelieru umjetničke i dokumentarne fotografije Ćirila Ćire Raiča u Mostaru pohranjeno je više od 100 tisuća fotonegativa s raznim motivima Hercegovine. Na taj je način stvorena kvalitetna zbirka fotodokumenata s vrlo velikom vrijednošću; tako da ona danas predstavlja najvrijedniju zbirku te vrste na širem području BiH. Pored ostaloga ona ima naročito povijesnu vrijednost, jer su mnogi objekti, spomenici, spomenične i urbanističke cjeline, te mnoge prirodne rijetkosti i zanimljivosti, izgubile svoju prvobitnu izvornost, ili su oštećene i uništene. Raznovrsna poznatija zbivanja iz života pojedinih gradova i sredina, te mnogi značajni motivi i osobe u ovoj fotodokumentaciji predstavljaju isječak jednoga minulog vremena i već sada čine dio povijesti tih sredina i šireg područja Hercegovine i dijela Bosne.

Tematika motiva i spomeničkih vrsta u ovoj fotomonografiji bogata je, raznovrsna i opsežna. Ona obuhvaća veliki vremenski raspon od prapovijesti do našeg vremena.

U kronološkom slijedu predstavljenih motiva, te spomerlika i spomeničkih cjelina nižu se jedni do drugih: prapovijesne pećine, ilirske gradine i gomile, mnogi arheološki rimski objekti, lokaliteti i ranokršćanske bazilike, srednjovjekovni Utvrđeni gradovi, te stećci, posebna vrijednosna vrsta nadgrobnih spomenika sa svojom simbolikom i umjetnošću karakterističnom za BiH.

Dalje slijede kulturnopovijesni spomenici osmanskoga razdoblja u svim oblicima raznovrsna stvaralaštva, kršćanska arhitektura i umjetnost iz turskoga vremena.

Austro-ugarsko vremensko razdoblje zastupljeno je nizom arhitektonskih, stambenih, javnih i sakralnih objekata te urbanističkih cjelina.

Dio fotoopusa Ćire Raiča u ovoj opsežnoj publikaciji s 800 crno-bijelih i kolor fotografija najbolje govori o raznorsnosti tematskih cjelina ukomponiranih u jedno djelo u kojemu se vizualne slike naše bogate i burne prošlosti dopunjuju slikama iz novije i suvremene stvarnosti.

Radi lakše i bolje preglednosti fotomonografija je podijeljena na više manjih ili većih tematskih cjelina. U svakom poglavlju predstavljeni su samo karakteristični primjeri i kvalitetni fotosi koje je autor tijekom

dugih godina i desetljeća uspio realizirati na najbolji način. Tijekom svojega dugoga i marljivog rada Ćiro Raič do sada nam je ostavio bezbroj fotosa i fotodokumenata povijesne vrijednosti, a suvremenicima i mlađim generacijama stručnjaka, istraživača, znanstvenika raznih profila i ljubiteljima kvalitetne fotografije svog užeg kraja i regije, solidan temelj i vrlo bogatu fototeku za daljnja istraživanja. Mnogi od tih fotosa predstavljaju dragocjena svjedočanstva jednoga minuloga vremena, naročito u slučajevima kada tih spomenika više nema ili ih je uništio zub vremena, ili pak ratni vihor u BiH. Pored toga, autorova fotokamera zabilježila je često i važne trenutke o mnogim spomenicima i spomeničkim cjelinama u procesu njihove zaštite, sanacije ili obnove.

Kao fotografu Raiču su pozornost privlačili i drugi motovi, ljudi, priroda i svakidašnji život, te ozračje gradova i sela koja je obilazio i snimao godinama uzduž i poprijeko ove slikovite i zanimljive Hercegovine.

Fotosi portreta hercegovačkih gorštaka, žena i kršnih djevojaka u narodnim nošnjama, koje su već postale dio naše etnografske kulturne baštine, isječak su jednoga vremena, čiji se ostatci čuvaju još samo u muzejima. Toj skupni motiva također pripadaju rijetki primjerci starih planinskih kuća i staja u zavjetrini planinskih visova te motivi ljetnih ispaša, što nas podsjeća na davna minula vremena povremenih žitelja ovih područja, koji se još mogu

vidjeti u rijetko sačuvanoj etnografskoj gradi ili pak u isječcima prastarih filmova.

Desetljećima smo surađivali putujući diljem Hercegovine i jugozapadne Bosne u potrazi za spomenicima kulture i prirode i drugim zanimljivostima što ih Ćiro ovjekovječi svojim fotoaparatom.

Mnogi njegovi suradnici imali su običaj reći kako ni jedan djelatnik u umjetničko-konzervatorskoj struci u BiH do sada nije obišao, prepješačio, evidentirao i snimio toliko spomenika i lokaliteta kao što je to on učinio.

S našim poznatim i uglednim znanstvenicima, od kojih mnogi već odavno nisu živi, Ćiro Raič uspješno je surađivao; s akademikom Alojzijem Bencom snimio je bezbroj ilirskih gradina i gomila; s dr. Zdenkom Žeravicom prapovijesne gomile; s dr. Zdravkom Marićem i

dr. Borom Čovićem više pretpovijesnih lokaliteta i objekata; s dr. Irmom Čermošnik, dr. Đurom Baslerom i dr. Ivom Bojanovskim mnogo rimskih lokaliteta i ranokršćanskih bazilika. Sa Šefikom Bešlagićem, dr. Marian Wenzel i autorom ovoga priloga ogroman broj srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika - stećaka. S prof. Džemalom Čelićem niz povijesnih urbanističkih cjelina i pojedinačnih spomenika osmanskog razdoblja, te više starih kamenih mostova. S dr. Zdravkom Kajmakovićem i drugim stručnjacima snimao je kršćanske sakralne objekte iz turskog razdoblja s freskama, ikonama i starim umjetničkim slikama. S dr. Smailom Tihićem godinama je radio na evidenciji spomenika NOB-a u čitavoj BiH.

Pored ostalih Raič je kao fotodokumentarist surađivao u realiziranju mnogih stručnih znanstveno-istraživačkih projekata lokalnoga, regionalnoga ili republičkoga značaja, od kojih je znatan broj naveden u posebnome dijelu ovoga priloga. Ovom prigodom nemoguće je pobrojati sve vrste aktivnosti tog vrsnog majstora fotografije u njegovoj dugogodišnjoj karijeri.

Autor fotosa u ovoj fotomonografiji dao je znatan prilog pri realiziranju velikoga broja raznovrsnih fotomonografija, monografija, godišnjaka, zbornika, kalendara, jubilarnih izdanja pojedinih kulturnih i drugih institucija, ilustrirao je također i mnoge kataloge likovnih umjetnika za prigodne izložbe s raznovrsnom tematikom, a neka poznata književna i znanstvena djela također su ilustrirana njegovim fotografijama.

Zbog kvalitete svojih radova i mnogobrojnih zanimljivih motiva, Raič je bio angažiran i u većem broju izdavačkih projekata poznate biblioteke *Kulturno nas jede BiH* Uz navedeno bio je suradnikom većega broja znanstveno-istraživačkih institucija, kao što su: Akademija nauka i umjetnosti BiH, Zemaljski muzej BiH, Zavod za zaštitu spomenika kulture BiH, Enciklopedija BiH, Institut Arhitektonsko-urbanističkog fakulteta u Sarajevu, Umjetnička galerija Mostar idr. Njegovi turistički motivi s temom spomenika kulture i prirode, kao i razglednice, bili su vrlo zapaženi na mnogim izložbama u zemlji i inozemstvu. Turistički reklamni plakat Ćire Raiča s temom mosta i starog Mostara bio je izniman primjer promidžbenoga fotosa Turističkog saveza BiH 1983.

Poput povjesničara koji iz prošlosti slaže kamen po kamen, kako bi došao do prave istine, Raič slaže svoje fotose i fotodokumente jedan do drugoga kako bi na vizualan način ovim ovjekovječio autentičnost

te istine.

Našu najnoviju ratnu stvarnost koja se odigravala na ovim područjima u vremenskom razdoblju 1992. - 1995. sa svim njezinim destruktivnim posljedicama Ćiril Ćiro Raič registrirao je svojom kamerom i ona je već povijesni isječak najveće kataklizme koja je pogodila zemlju Hercegovu. Zbog opsežnosti raznovrsne grade već uvrštene u fotomonografiju i tematski zaokružene kronološke cjeline, izdavači i stručni suradnici smatrali su da bi ratna tematika odudarala od njezine harmonične cjeline, zbog čega ona ovom prigodom nije ni uvrštena. Drugi od razloga taj je što autor nije imao mogućnosti obaviti i foto snimanje Herecgovine sa šireg područja. Ćiril je Raič posljednjih godina imao nekoliko izložbi s navedenom tematikom, ili je surađivao u drugim publikacijama, od kojih treba naročito istaknuti izložbu s reprezentativnim katalogom "Mostar 1992. urbicid".

Silom prigoda, ranije idilične i slikovite motive hercegovačkih gradova, spomenika i krajolika, zamijenile su slike surovoga ratnoga vremena s motivima bezumnoga rušilaštva i uništavanja. Mnogobrojni fotodokumenti iz toga razdoblja djelatnosti Ćirila Raiča ostat će kao živi svjedoci jednoga nemilog vremena, koji pored ostaloga imaju povijesnu i simboličku poruku; upozorenje i opomenu kako suvremenicima tako i budućim naraštajima o neophodnosti zajedničkog i tolerantnog življenja na ovim područjima sa svim tekovinama slobodnoga i civiliziranoga svijeta.

Jedan od ljubitelja Ćirinih fotografija prigodom jedne od mnogih njegovih izložbi davno je zapisao: "Raič nije ni pjesnik, ni povjesničar, ni sanjar, ali ovaj nadahnuti majstor fotografije kao da u sebi nosi i poeziju i povijest i sanjarenje, jer uspijeva ljepotu ovjekovječiti i darovati našem oku. Svuda je išao i stizao, fotografirao i `lovio' motive, sav u igri neprolaznih trenutaka i slikovitih krajolika ove zemlje. Svaki motiv i detalj izniman je doživljaj koji snažno vezuje pozornost promatrača."

Da nije bilo iznimno senzibilna oka i fotokamere Ćire Raiča s kojom je snimao gotovo svaki kutak Hercegovine i dio Bosne, mnogi ne bi niti znali da je ovo područje tako bogato bezbrojnim i raznovrsnim motivima koje smo desetljećima otkrivali i još uvijek otkrivamo na njegovim izložbama, a ovom prigodom opsežnom fotomonografijom Hercegovina - djelom kakvo se rijetko obznanjuje i u većim sredinama i kulturnim centrima.

A PORTRAIT OF THE PHOTO-DOCUMENTARIST AND ARTIST

Ćiril Ćiro Raič was born on 3rd September 193G on the banks of the blue-eyed beauty Neretva, in the village of Strgonice, municipality of Konjic, Bosnia and Herzegovina, by father Mate and mother Anđa (nee Stanić). He finished primary school in Ostrožac. After that, in 1952, he went to Mostar and joined the photo club "Salko Šestić”. He learned the photographic craft at the Photo Centre in that city. Having completed the craft in 1955, he became a photographer in the service of the Institute for the Protection of Cultural and Natural Monuments in Mostar, where he still works.

In 1975 he was conferred the title of master of artistic photography, and became member of Applied Artists' Association of BaH and former Yugoslavia. In his 45 years long career as photographer and artist, he has exhibited at about 250 group exhibitions and 61 independent exhibitions. He has also prepared 196 thematic independent exhibitions both home and abroad.

For the results achieved in his profession he has been awarded a large number of acknowledgements, diplomas and plaques, among which are: Plaque of the City of Mostar (1984), Jubilee Diploma with Plaque of Conservationists' of Yugoslavia (1975), Acknowledgement of the Town of Livno(1985), Order of Labour with Silver Wreath (1986) and a number of other credits and acknowledgements.

The name of the author of this photo-mono-graph, Ćiril Ćiro Raič, has long been known to many lovers of quality photography and fine arts, as well as to many scientists, researchers of our past, tourist workers, and many others.

The long-time career and photographic work of Ćiril Raič may be

divided into several creative periods. The first period is similar to a majority of photographers when they start getting to know the camera and its possibilities. In the second period, after having become familiar with wider possibilities and photo-expressive tools of solid modern photo-technique, he was gradually maturing into an excellent photographic documentarist of cultural, historical and natural heritage.

With the extension of the activity of the Regional Institute for the Protection of Cultural and Natural Monuments of the greater Herzegovina area, Ćiro's specific activity of a photographic documentarist also widens. By a systematic expert methodology, one formed and further developed a photograph library of cultural and natural monuments, and of all sights from the greater Herzegovina area.

With the time the number of negatives and slide colour films, taken by Ćiro Raič, was constantly growing and after more than 40 years it reached the figure of 250 thousand copies. A part of photo-graphic documentation is stored in the photo-graph library of the Institute for the Protection of Cultural and Natural Monuments in Mostar, and in photograph libraries of several professional and scientific institutions. In the photograph library of the author himself - in the Studio of Artistic and Documentary Photography of Ćiril Ćiro Raič in Mostar - over 100 thousand photo-negatives, with various motifs from Herzegovina, are stored. In this way a quality collection of photographic documents of great value has been created, so that nowadays it represents the most precious collection of this hind in Bosnia and Herzegovina. Besides, it has a special historic importance, since many photographed objects have either lost their original appearance, or have been damaged or destroyed in the meantime.

The subject matter of motifs and monument types in this photo-monograph is rich, heterogeneous and comprehensive. It covers a long time span from pre-history up to our times.

For easier reference the photo-monograph is divided into several larger or smaller thematic wholes, each represented only by the most characteristic examples and quality photos out of the author's rich opus.

The monograph opens with prehistoric motifs (caves of the prehistoric man), passes to the Illyrian hill forts and cairns, and continues with Roman archeologic remains and finds, early Christian basilicas, medieval fortified towns and stećci as unique kind of medieval tombstones characteristic of Bosnia and Herzegovina.

There follow cultural and historic monuments from the Ottoman period in all their forms, Christian architecture, and art from Turkish and post Turkish times.

The Austro-Hungarian period is represented by a number of architectonic, housing, public and sacral buildings, and urban wholes.

Raič as photographer was attracted by other motifs as well: people, nature, everyday life and the atmosphere in towns and villages of this picturesque and interesting Herzegovina he has been touring all over for years.

Photo portraits of Herzegovinian highlanders, women and sturdy girls in national costumes, which had already become part of our ethnographic cultural heritage, are a segment of the time past whose remains are kept only in museums now.

To this group of motifs also belong rare specimens of ancient mountain houses and stables on summer pastures in the lee of mountain tops, which remind us of times gone by.

It is impossible to list all kinds of the activities of this outstanding master of photography in his long-time career. Ćiro has had a successful co-operation with our renowned and prominent scientists, experts for the monuments he photographed. Besides, as a photographic documentarist, he cooperated in realising many scientific and research projects of local,. regional and national importance. Some of these are specified in a special part of this enclosure.

Ćiro Raič has made a huge contribution in photographic material to a large number of various monographs, photo-monographs, annuals, anthologies, calendars, jubilee editions of cultural and other institutions. He also illustrated many catalogues, and some well-known literary and scientific works are illustrated by his photographs.

Thanks to the quality of his works and numerous interesting motifs Raič was engaged in quite a number of publishing projects of the famous library "Cultural Heritage of BaH”. In addition, he was contributor to a number of scientific and research institutions, such as: Academy of Sciences and Arts BaH, National Museum Sarajevo, Institute for the Protection Cultural Monuments BaH, Encyclopaedia BaH, Institute of the Architectonic and Urban Planning Faculty in Sarajevo, Art Gallery in Mostar, and others. His tourist motifs with the theme of cultural and natural monuments, as well as his picture postcards, attracted much attention at many exhibitions home and abroad The tourist promotion poster by Ćiro Raič, presenting the Old Bridge and the old Mostar, was an outstanding example of a promoting photo of the Tourist Union BaH in 1983.

Ćiro Raič also registered with his camera our most recent history of the 1992-1995 war period with all its destructive consequences, but the author decided not to include the photographs dealing with this period. Let it only be noted here that in the recent years Raič has had several exhibitions of war photography. It is also his photographs that illustrate the famous catalogue called "Mostar 1992 - Urbicide", a soul stirring document of Serbian destruction of Mostar.

One of the lovers of Ćiro š photographs, at one of many exhibitions of his, wrote long ago: "Raič is not a poet, or a historian, or a day-dreamer, but this inspired master of photography seems to bear in himself all the three: poetry, and history, and day dreaming, for he manages to perpetuate beauty and bestow it upon our eye. He went everywhere and reached everywhere, photographing and "catching" motifs, all of him in the play of imperishable moments and picturesque landscapes of this country. Every motif and detail is an exceptional experience which strongly binds the attention of the observer. "

If it had not been for the keen eye and camera of Ćiro Raič with which he photographed almost every nook and cranny of Herzegovina and partly of Bosnia, many would never know that this region is so rich in numberless and versatile motifs, which we have been discovering for decades and are still discovering in his exhibitions. Now we are doing it through this comprehensive photo-monograph "Herzegovina" - a work rarely published even in larger cultural centres.

Anđelko Zelenika

Ćiro

PRAPOVIJEST
PREHISTORY

Gradina Ježeprasina - Konjic
Ježeprasina hill-fort - Konjic

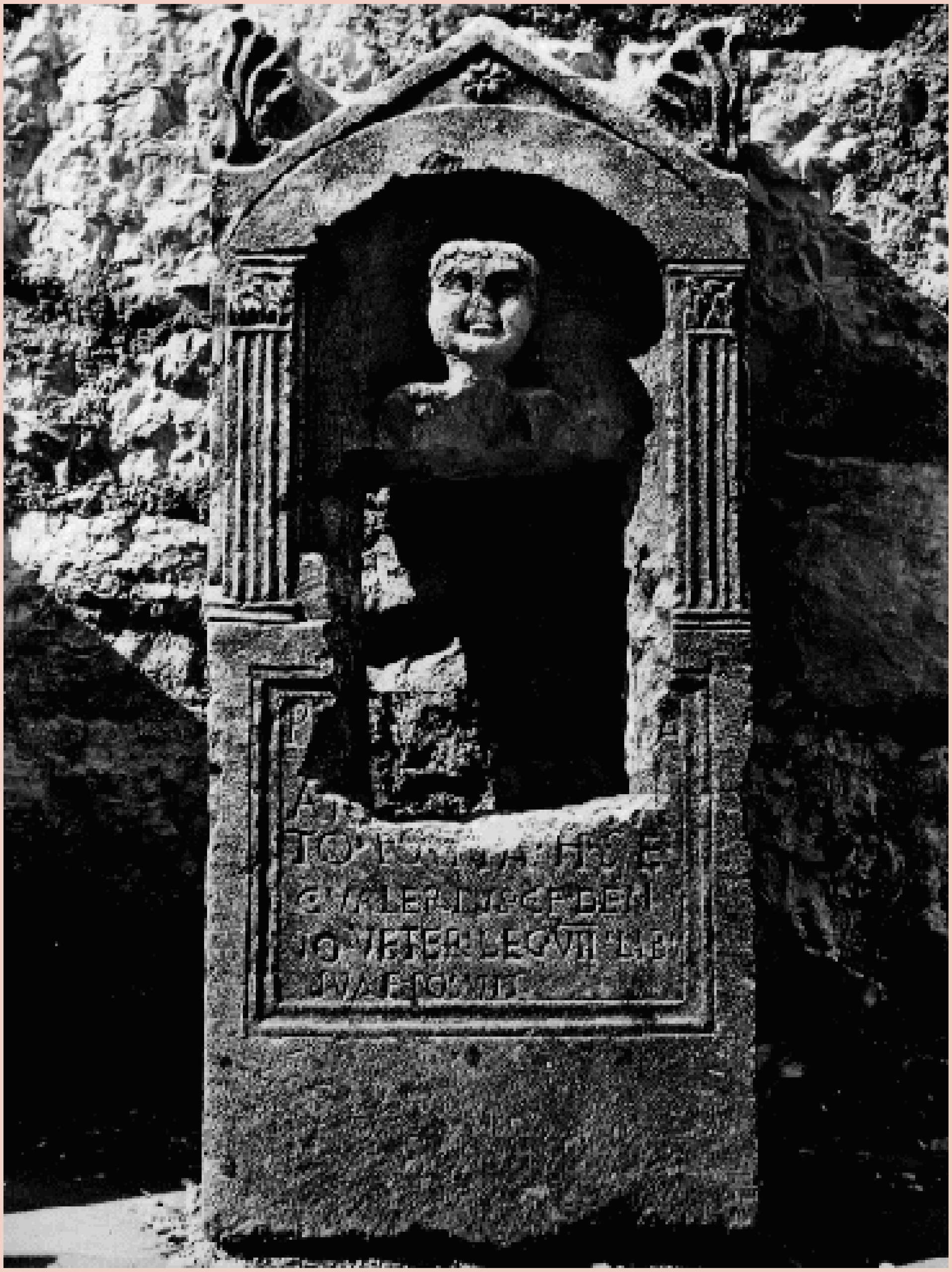
Brončana kaciga grčko-ilirskog tipa, V. st. pr. Kr., Plana - Bileća
Bronze helmet of Greek/Illyrian type, V. century b. C., Plana - Bileća

RIMSKO DOBA
ROMAN TIMES

Rimski kompleks na Gračanima, I. - III. st., Humac - Ljubuški
Roman complex at Gračine, I. - III. cent., Humac - Ljubuški

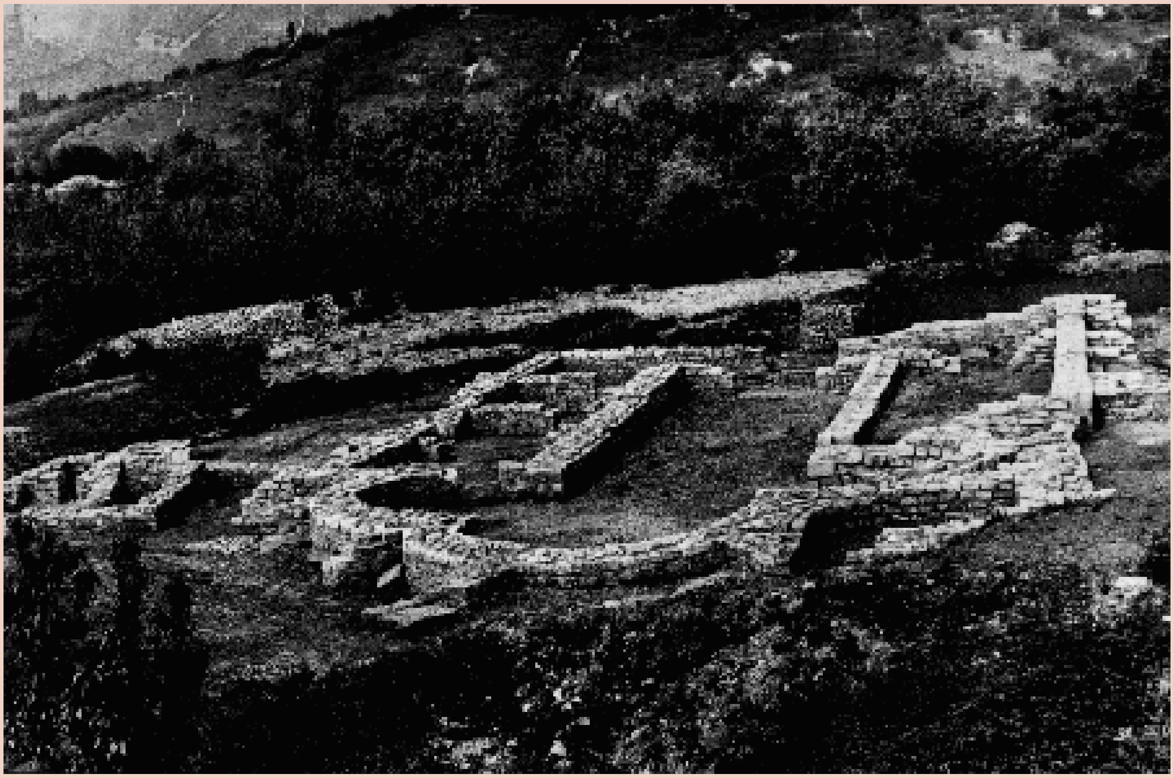

Nadgrobna stela, I. st., Humac - Ljubuški

Tombstone stele, I. cent., Humac - Ljubuški

RANO KRŠĆANSTVO IV. - VI. ST.
EARLY CHRISTIANITY IV. - VI. CENTURY

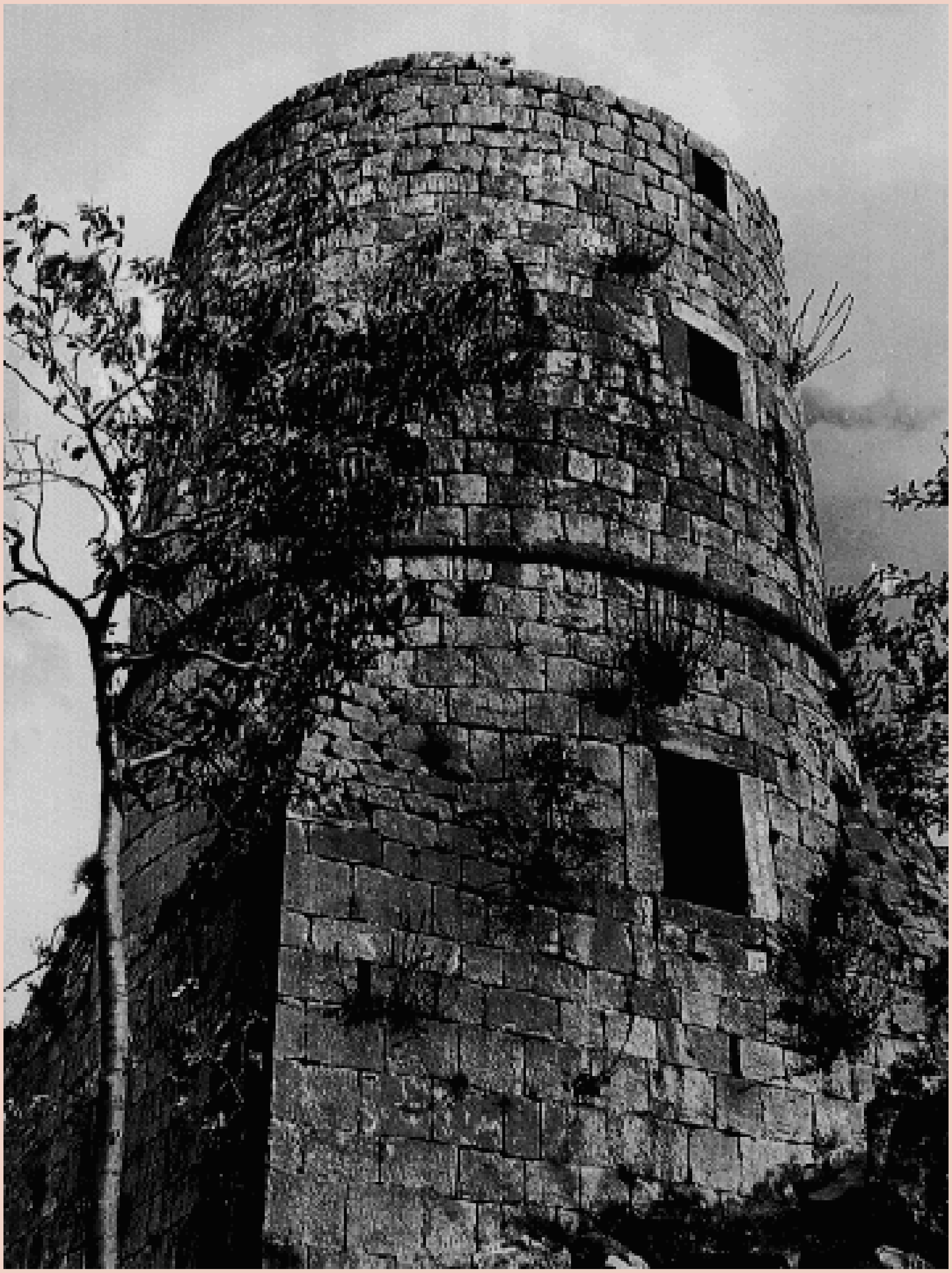

Ranokršćanska bazilika, Cim - Mostar
Early Christian basilica, Cim - Mostar

Panorama grada hercega Stjepana, XV. st., Blagaj - Mostar
Panorama of Herceg Stjepan's citadel XV. cent., Blagaj - Mostar

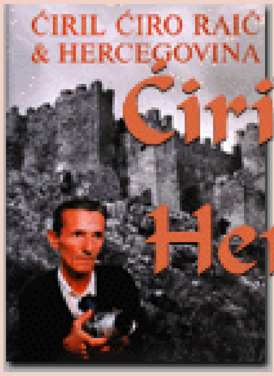

SREDNI VIJEK
MIDDLE AGES

Srednjovjekovna kula u Trebinju

Medieval tower at Trebinje

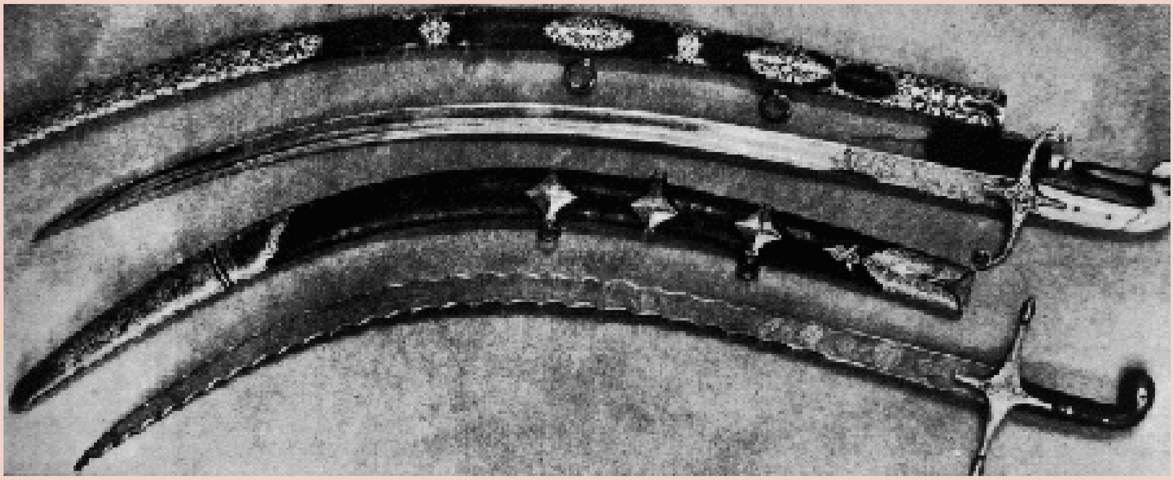

Ćiril Ćiro Raič & Hercegovina

ORIJENTALNO DOBA
ORIENTAL TIMES

Stari grad Mostar
The old town of Mostar

Stare sablje
Old sabres

HERCEGOVINA U SVJETLOPISNU OKVIRU ĆIRILA ĆIRE RAIČA

Kada je daleke 1952. godine u ruke dobio prvi fotografski aparat, tu malu čudnu napravu, zar je mogao slutiti Ćiro kako će jednoga dana postati svojevrsni biograf Hercegovine njezin glavni fotozapisivač; čuvar njezine prošlosti koji nastoji zaboravu oteti sve ono što neminovno i neumitno nagriza i uništava zub vremena.

Tko je Ćiril Ciro Raič, Skromni i samozatajni umjetnik iza kojega je već 45 godina aktivnoga bavljenja fotografijom - neumornoga fotozapisivanja kamene duše zemlje Hercegove, koji je ne jednom propješači uzduž i poprijeko?

Rodio se 3. rujna 1936. godine uz obale modrooke hercegovačke ljepotice Neretve, u selu Strgonice, općina Konjic, BiH. Nakon završetka osnovnoškolskog obrazovanja 1952. godine odlazi u Mostar i učlanjuje se u Fotoklub "Salko Šestić". Fotografski je obrt učio i izučio u Fotocentru u tome gradu. Uspješno završivši obrt, 1955. postaje fotograf u službi Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode u Mostaru, u kojemu i danas aktivno djeluje.

Zaljubljenik Hercegovine i njezinih ljepota nije mogao prolaziti nijem pored stvari i događaja koji su ga mamili da ih ovjekovječi svojim magičnim okom i podari ljubiteljima lijepe umjetnosti. U svojoj 45 godina dugoj bogatoj fotografskoj karijeri dobio je niz nagrada, pohvala i priznanja i imao 250 skupnih i 61 samostalnu izložbu diljem svijeta. Ovu, 62. priredio je u povodu obilježavanja 45 godina bavljenja fotografijom i 43 godine rada u spomenutome zavodu.

Vječiti lovac na igru svjetla i tame, života i smrti, Ćiro vreba zanimljive trenutke Hercegovine, ovjekovječujući ih i prenoseći na bjelinu papira za buduća neka pokoljenja. A Hercegovina, podatna i

raskošna kakva i jeste, nesebično mu nudi sve svoje ljepote, sve radosti i tuge. Iz svojih njedara otkriva bogatstvo minulih civilizacija, spomene na neke davne i daleke živote, na pradavne i bliske trenutke radosti i sreće, života i umiranja. A Ćiro sve to neumorno uzima i nesebično stavlja pred naše oči da se i one nagledaju, zasite te neprolazne ljepote.

Zaprijeti prašina zaborava debelo prekriti i u tamu pohraniti mnoge bisere žive i nežive prirode. Zaprijeti i ostvarila bi prijetnju da ne bi Ćirina magičnoga oka; da ne bi Ćire lovca s kamerom u ruci koji zaustavi vrijeme, koji u svoj magični kavez uhvati prolaznost i učini je neprolaznom.

Gledajući motive s njegovih fotografija vraćamo se u vremena davna, u vremena bliska; čujemo šum rijeke, osjećamo dah zime na svojim obrazima, zajedno s pastiricom pjevušimo vraćajući bijela stada s ispaše; čujemo udarce razboja, topot rimskih konjanika koji galopiraše ovim kršem, huk vjetra nad raširenim rukama kamenoga spavača - čitamo uklesane riječi “Ase leži...” i divimo se nizu velebnih trgova i građevina iz minulih vremena.

Zastani, čovječe, i pogledaj tu ljepotu. To je tvoja baština koju ti sačuva neumorni Ćiro. Zastani i zamisli se nad prolaznošću koju on učini neprolaznom. Osluhni glas srednjovjekovnoga vignja (bio sam što si...); pogledaj lice koje te gleda iz neprolazne prošlosti i na njemu nadi djelić svojega lika (valja nama preko rijeke...) - napij se ljepote pejzaža što se pružaju pred tvojim očima i zajedno s jednim od ocjenjivača Ćirine knjige nesebično reci: Hvala Ćiro - sudbinski umjetnički fotografe kršne Hercegovine”.

Zdravko Nikić